

Gryciuk, Alina

"Wypadki majowe 1891 roku w Żyrardowie. Wydawnictwo źródeł", Herman Rappaport, Warszawa 1973 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 6, 479-480

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

cji wojska hitlerowskie barbarzyńsko zamordowały na pododcinku Zakroczym wielu polskich żołnierzy, łamiąc w ten sposób po raz pierwszy, ale nie ostatni warunki honorowej kapitulacji.

2 ppLeg wypełnił do końca postawione przed nim zadanie i nie dopuścił do tego, aby wojska niemieckie nie tylko nie przełamały, ale nawet nie wdarły się w bronione przezeń pozycje. Cenna, jaką przyszło zapłacić za ten suk-

ces, była wysoka — blisko 30% żołnierzy pułku poległo lub odniosło rany. W uznaniu zasług zarówno pułk jak i jego dowódca odznaczeni zostali krzyżem *Virtuti Militari* V klasy.

Uważamy, iż mimo kilku znikomych zresztą usterek wspomnienia L. Czyżewskiego stanowią cenny przyczynek do poznania historii przebiegu działań wojennych na Mazowszu w czasie kampanii wrześniowej 1939 roku.

Mikołaj Szczepkowski

Wypadki majowe 1891 roku w Żyrardowie. Wydawnictwo źródeł, Zebrał i opracował Herman Rappaport, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1973, ss. 311 + 1 nlb.

Z inicjatywy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych¹ ukazała się ostatnio starannie wydana publikacja o obchodach święta 1 Maja 1891 roku w Żyrardowie. Oddanie do rąk czytelnika tak dobrze przygotowanego wydawnictwa źródłowego o tradycjach rewolucyjnych, tego dużego ośrodka włókienniczego, jest godnym odnotowania faktem zaspokojenia niewątpliwie potrzeby społecznej. Wystąpienie proletariatu żyrardowskiego w maju 1891 r. miało ogromne znaczenie historyczne i wywarło poważny wpływ na rozwój całego ruchu robotniczego w Królestwie Polskim. Ze względu na charakter, zasięg i rozmach, można je uważać za „generalną próbę” dla tzw. buntu łódzkiego, jaki miał miejsce w roku 1892.

Publikowane tu materiały stanowią wybór źródeł najbardziej charakterystycznych dla problematyki historyczno-robotniczej, jednocześnie pokazują, iż w owym czasie Żyrardów kroczył, obok Warszawy, w awangardzie polskiego ruchu robotniczego. Według informacji podanej we wstępie publikowane materiały pochodzą z zasobu Archiwum Głównego Akt Dawnych. Do omawianego wyboru źródeł weszło 96

dokumentów z następujących zespołów aktowych: Kancelarii Gubernatora Warszawskiego — 41 dok., Prokuratora Warszawskiej Izby Sądowej — 49 dok., Zarządu Żandarmerii Guberni Warszawskiej — 3 dok., Zarządu Żandarmerii Powiatów Grójeckiego i Błońskiego — 3 dok. Przy niniejszym należy wyjaśnić, iż informacja autora o miejscu przechowywania źródeł od 1971 r. jest nieaktualna w odniesieniu do 2 zespołów archiwalnych, gdyż akta Zarządu Żandarmerii Guberni Warszawskiej są przechowywane w Archiwum Państwowym m. st. Warszawy i Województwa Warszawskiego, zaś akta Zarządu Żandarmerii Powiatów Grójeckiego i Błońskiego w Archiwum Państwowym w Żyrardowie. Ponadto do zbioru weszły materiały z następujących gazet i czasopism społecznych: „Kraj” — 1 dok., „Pobudka” — 1 dok., „Przedświt” 1893/VI — 1 dok., „Przedświt” 1902/VI — 1 dok., „Przegląd Tygodniowy” — 1 dok., „Tygodnik Powszechny” — 1 dok. Ogólna liczba publikowanych dokumentów wynosi 102, w tym 9 stanowią aneksy.

Edycja źródeł poprzedzona jest obszernym wstępem, w którym autor szczegółowo omawia sytuację na terenie Żyrardowa w okresie poprzedzają-

¹ Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Źródła historyczne, t. 3.

cym wybuch strajku majowego 1891 r., co bardzo wydatnie podnosi wartość tej publikacji. Wydawnictwo otwiera pierwszomajowa odezwa Proletariatu z 28 kwietnia 1890 r., ostatnią zaś pozycję stanowi aneks dotyczący sprawy o przynależność do tajnej robotniczej Kasy Oporu. Na zawartość publikacji składają się w przeważającej części dokumenty oficjalne w oryginałach i kopiach. Obok dokumentów urzędowych wydano też w niniejszym zbiorze materiały własne, robotnicze, dotyczące przede wszystkim obchodów pierwszomajowych.

Wypadki żyrardowskie miały miejsce w pierwszych kilku dniach maja 1891 r., ramy chronologiczne publikacji są nieco szersze i obejmują okres 1889—1894. Wszystkie jednak dokumenty wiążą się ściśle w jedną całość — odzwierciedlają wypadki majowe 1891 r., gdyż dotyczą przyczyn przebiegu i skutków wystąpień robotników Żyrardowa.

Dla wydawnictwa wyczerpano prawie cały dostępny w kraju materiał, zarówno władz carskich, jak i organizacji socjalistycznych. Wszystkie dokumenty oficjalne zostały tu opublikowane po raz pierwszy. W omawianej edycji źródeł nie powtórzono nawet w regestrach kilku pozycji ze zbioru pt. „Źródła do dziejów klasy robotniczej”². Wartość publikowanych w niniejszym wydawnictwie źródeł dla dziejów pol-

skiego ruchu robotniczego jest bardzo duża. Ukazują one bowiem ciężkie położenie robotników żyrardowskich, których walka z uciskiem społecznym i narodowym stanowi ważny etap rozwoju całej polskiej klasy robotniczej. O wartości publikowanych materiałów świadczy fakt, iż przedstawiają one sytuację zarówno z punktu widzenia władz carskich i fabrykanta, jak również i od strony robotników. Tego rodzaju zestawienie ułatwia charakterystykę działalności żyrardowskiej klasy robotniczej i jej organizacji oraz władz carskich i właścicieli fabryki.

Wszystkie włączone do wydawnictwa dokumenty publikuje się w układzie chronologicznym (dotyczy to również aneksów), co odzwierciedla najbardziej konsekwentny obraz rozwoju wydarzeń historycznych. Zbiór zaopatrzonego w wykazy skrótów, indeksy osób, fabryk i miejscowości, w wykazy literatury wymienionej w tekstach i literatury wykorzystanej do wstępu i przypisów oraz spis dokumentów. W indeksie pominięto nazwiska autorów występujących w tekstach i przypisach, gdyż figurują we wspomnianych wyżej wykazach literatury.

Trzeba na zakończenie stwierdzić, iż omawiana publikacja jest pozycją cenną i bardzo potrzebną, zwłaszcza jeśli chodzi o dostarczenie przekazów źródłowych dla badaczy polskiego ruchu robotniczego.

Alina Gryciuk

Lechosław Rauhut, *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska z obudową kamienną na Mazowszu i Podlasiu*, w: „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, t. I, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971, s. 435—656, ilustracje, tab., plany, mapy.

W cyklu prac archeologicznych mamy do odnotowania kolejną pozycję

² Źródła do dziejów klasy robotniczej na ziemiach polskich, Warszawa 1962, t. I, cz. 1, nry 160, 167, 170 i in.

o charakterze monograficznym. Należy to uznać za objaw pozytywny, ponieważ spotykamy zbyt wiele prac wybitnie sprawozdawczych, natomiast szersze ujęcia spotykane są raczej sporadycznie.